

Anita Goldman: Gröna tillväxtdrömmar borde skynda på det post-klimatiska samtalet

Dagens Nyheter. Publicerad 3 oktober 2023

”Har det västerländska samhällets vetenskapliga anspråk alltid varit en ideologisk fasad, en som nu börjar rämna?” undrar Anita Goldman. På bilden ett vindkraftverk i bakgrunden till ett oljeraffinaderi och ett kolkraftverk i Gelsenkirchen i mars i år. Foto: Martin Meissner

Räcker ”klimatkris” som begrepp om klimatförändringarna är ett symptom på en mycket djupare och vidare kris? Anita Goldman skriver om att navigera i det planetära nödläget.

Detta är en opinionstext i Dagens Nyheter. Skribenten svarar för åsikter i artikeln.

Häromveckan deltog jag i mitt livs mest upplyftande begravning och jag förstår att det kan låta besynnerligt, men när Ars Moriendi, ”Sveriges första avskedsbyrå för avstående, avveckling och avsked”, anordnade ett värdigt avsked av klimatmålen i Sigtunastiftelsens vackra Olaus Petri-kapell, kunde jag på ett högtidligt vis och i stark gemenskap sörja förhoppningar och trossatser jag och många av de församlade haft om framtiden. Kaplanen ledde ceremonin där ett konvolut inbäddat i linneduk placerats längst fram och sedan vi tillsammans intonerat ”Härlig är jorden”, beordrades vi att lämna genom den smala nödutgången – ”för det är den enda utgång som finns nu”.

”Ars moriendi” är en bästsäljande skrift från 1400-talet. Den handlar, som titeln anger, om konsten att dö, en konst som vi kanske måste återuppliva. På avskedsbyråns hemsida kan man läsa:

”Många känner i dag ångest inför att mycket av det som vi vant oss vid – och ibland bygger vår existens på – tycks vara på väg att gå förlorat. Eller snart måste upphöra, om vi inte vill undergräva förutsättningarna för vår civilisation. Det är uppslitande att behöva säga farväl till sådana saker och förhållningssätt, eftersom de gjort tillvaron bekant och förutsägbar. Avsked från kulturella artefakter är därför mycket svårt, men samtidigt nödvändigt för att skapa utrymme för förändring.”

Ceremonin som jag deltog var en del av konferensen Climate Existence, som anordnas vartannat år av CEMUS (Centrum för miljö- och utvecklingsstudier vid SLU och Uppsala Universitet), där yngre miljömedvetna studenter, akademiker, aktivister, odlare och konstnärer möts. I år låg fokus på en omformulering av problematiken, utifrån uppfattningen att klimatförändringarna är ett symptom på en mycket djupare och vidare kris. En sådan utgångspunkt gör begreppet ”klimatkris” svåränvänt, kanske ”postklimat” passar bättre? Själv försöker jag i görligaste mån kalla det ”vårt planetära nödläge”.

I samma veva publiceras en ny FN-rapport som ännu en gång kallats ”historisk”. En genomgång av klimatmålen från Paris 2015 (som jag ju just tagit avsked från) visar att det står riktigt illa till. I en krönika i DN (7/9) fastslår Farshid Jalalvand att loppet är kört och att klimatanpassning därför är det som gäller, såväl för de stora samhällseliga strukturerna som för de personliga; byt din smartphone mer sällan, flyg mindre och köp färre nya skor. Det är en absurd mix av domedag och individuellt ansvar, av kollapsande ekosystem och personlig botgöring. Inte underligt att så många vänder sig bort från vår epoks största utmaning. Som Dougal Hine skriver i sin nya bok ”At work in the ruins”: ”Klimatförändringarna är för stora för sättet som vi talar om dem på och samtidigt för små för det vi behöver tala om.” Hine är engelsman men lever och verkar i Sverige och driver bland mycket annat podden med det underbara namnet ”The great humbling” (”Det stora ödmjukandet”). Han hör till en växande grupp aktivister, tänkare och intellektuella som försöker att finna en tredje väg mellan uppgivenhet och anpassning till klimatförändringarna.

Faktum är att det ju i dag är civilisationens hjältar – forskarna – som inte vinner gehör för sina mycket bistra varningar

Engagemanget för klimatkrisen nådde sin höjdpunkt precis innan pandemin lade sordin på allt. ”Lita på vetenskapen” var Greta Thunbergs och hennes generations stridsappell och den verkade – och verkar ännu i ljuset av den alternativa faktaförnekarnas ständigt ökande utrymme – som en korrekt och viktig maning att samlas under fanorna för. Den vänder sig till de som borde vara ”de vuxna i rummet”; till regeringsföreträdare, politiker, de internationella organen och storföretagen. Dessa har svarat med att fokusera på utsläppsrättigheter och grön teknologi, och just klimatanpassning. I vårt land har det

politiska samtalet smalnade till ett absurt fokus på reduktionsplikt, höjd eller sänkt skatt för drivmedel eller inköp av batteridrivna bilar.

Lägg därtill entusiasmen för kärnkraft och gröna tillväxtdrömmar som batterifabriker i Norrland. Och bortom dessa visioner om storskalig ”geoengineering” – klimatmanipulering – av himmel, hav och sol. Samtal om vad för slags samhälle vi kan och måste tänka oss för att undvika de värsta konsekvenserna av den på alla plan ohållbara civilisationen vi byggt och vilka existentiella, politiska och ekonomiska processer vi måste genomgå för att nå dit lyser med sin frånvaro. Inte heller finner jag en fördjupad analys av hur vi hamnat i en situation där det behövs fyra jordklot om alla skall leva på det vis vi gör i Sverige i dag. Filosofen Fredric Jamesons överciterade ”I vår tid är det lättare att föreställa sig jordens undergång än kapitalismens slut” kan omformuleras till ”I vår tid är det lättare att tänka sig världens slut än slutet på världen så som vi känner den”.

Anita Goldman. Foto: Pressbild

De som tvivlar på att vi kan lösa det planetära nödläget med samma tänkande och metoder som lett oss in i denna situation, försöker nysta sig ut ur schablonmässiga antaganden. Ett sådant är att vår civilisationsordning bygger på vetenskaplig grund och att alla som ställer sig frågande till den är faktaresistenta foliehattar. Men faktum är att det ju i dag är civilisationens hjältar – forskarna – som inte vinner gehör för sina mycket bistra varningar, hur många grafer och uträkningar om smältande isberg och förlust av biologisk mångfald de än presenterar.

Inte ens när så högt uppsatta aktörer som FN:s generalsekreterare eller påven i Rom agerar megafoner för vetenskapen. Det verkar alltså som om den allians mellan vetenskapen och de politiska eliterna som tog fart under efterkrigstidens exempellösa acceleration nu har brutits.

”De med vita rockor är användbara endast så länge som de när det industriella samhällets ideologiska struktur och så länge som de bidrar till BNP—men när deras forskningsresultat innebär ett ifrågasättande av dessa samhällens mål och till och med lönsamhet, då har deras röster lika lite auktoritet i sammanträdesrummen som demonstranterna utanför portarna.”

Det existerar knappast någon teknik av betydelse som inte utvunnit råmaterial med stor risk för andra människors hälsa och miljö

Hine påpekar att världen redan tagit slut många gånger för människor som påtvingats den västerländska moderniteten och fått se sina kulturer och sina traditionella sätt att förhålla sig till naturen och arbeta med jorden utplånas. Det rör sig om människor som på egen hand förmådde eller förmår att tillfredsställa sina grundläggande behov av mat, värme och tak över huvudet, något som ingen i vårt högindustriella samhälle gör. Så kanske har de något väsentligt att lära oss? Att sätta mat på bordet är grundläggande i alla samhällen. Vårt högindustriella jordbruk – med monokultur, jorderosion och förgiftning av jorden – föder endast tre av tio människor i världen, trots att det lägger beslag på tre fjärdedelar av världens jordbrukstillgångar. Sju av tio erhåller i stället sin föda från småjordbruk och självförsörjning. Om de här siffrorna förvånar, beror det på den skeva bild vi har av vår egen betydelse och förträfflighet.

Vi utser oss själva till såväl förövare som räddare, det är vi som orsakat klimatförändringarna, nu ska vi med teknikinnovationer rädda den värld där det alltid är vi själva som står i centrum. Men det existerar knappast någon teknik av betydelse som inte utvunnit råmaterial just vid fattigas befolkningscentra och med stor risk för andra människors hälsa och miljö, för att därefter dumpa de giftiga restprodukterna på samma platser.

Man kan förstås hävda att vi inte har tid för fördjupande frågor denna höst 2023, efter den varmaste sommaren som någonsin uppmäts på jorden såväl som i haven. Mot detta kan invändas att det är just den extrema accelerationen av precis allt, som har resulterat i den exempellösa belägenhet vi befinner oss i. Jag är övertygad om att vi inte har något annat val än att gå djupt och med största möjliga ödmjukhet. Det post-klimatiska samtalet har bara börjat.

Anita Goldman